

vrijednost što sažeto, naučno-istraživački ukazuje na sve bitne tokove razvoja i osobnosti vizantijskog srednjovjekovnog grada, ali ne samo grada kao činjenice nego otvara cijeli do sada nepoznat prostor iz kojeg se može učiti o gradu u mnogo širim okvirima. ■

Salih Jalimam

Esad Tihić, *Bosanski Šamac kroz historiju od postanka naselja do završetka Drugog svjetskog rata*, Sarajevo : Sulejman Tihić, 2005., str. 264.

Sama ideja i njena materijalizacija u knjizi autora Esada Tihića, koja je nedavno ugledala svjetlo dana i predstavljena javnosti promocijom na mjestu događaja, odnosno u gradu čija je povijest i predmet predstavljenog djela, stara je više od dvadeset godina, a zanimljiva je da se pomene jer je u svojoj konačnici potvrdila i onu narodnu da "ko zna za šta je to dobro!" Koliko god je kašnjenje da se ideja ostvari izazivalo razne nedoumice i pitanja, danas je u krajnjem rezultatu knjiga pokazala da je vrijedilo toliko čekati priču o atipičnom bosanskom gradu. Ova priča je u skladu sa takvim gradom i harmonično se metodološki prilagođava povijesti grada koji je nastao tek negdje prije sto i pedeset godina, a ne po već unaprijed zacrtanoj metodologiji pisanja edicija pojedinih mjesta koje su, u vrijeme kada je i ova ideja i nastala, manje više ali ipak, robovale šematizmu zadate teme sa akcentom na povijesti radničkog pokreta i mjesta i uloge pojedinih naselja u narodnooslobodilačkom ratu 1941.-1945. godine.

Sam autor knjige je imao veliko iskustvo u radu na edicijama više mjesta sjeveroistočne Bosne, ali je zanimljivo i posebno privlačno da je historičar po vokaciji, Šamčanin po rođenju i francuski đak po školovanju bio bez dileme kada je na kraju ostao sam pred zadatkom da piše o svome gradu i ostavi dokumentovano rekonstruirani trag i budućim i sadašnjim generacijama Šamčana. Autor je postupio kao historičar koga su vodili podaci iz arhivske građe, literature, usmenih predanja i svjedočenja i njima uslovljene teme, a ne zadata šema podređena samo jednom problemu kao glavnoj roli po kojoj svako mjesto liči jedno na drugo, a razlike su samo u detaljima. S druge strane, lokalna historija nije uvijek i od neizostavnog značaja za opštu historiju jer postoje velike, opšte teme koje ne zavise ili su vrlo malo uslovljene prethodnim istraživanjima lokalnih prilika i problema, ostavljajući ih lokalnoj historiografiji i uskom krugu zainteresovanih čitalaca i istraživača. U obje ove historijsko metodološke koordinate navedena knjiga pokazuje i dokazuje da Bosanski Šamac nala-

zi svoje mjesto zahvaljujući upornosti autora koji nije odustao od nakane da prikupi sve do čega fizički može doći i što direktno ili posredno upućuje na prošlost današnjeg grada Bosanskog Šamca, i da na kraju i materijalizuje staru ideju da i Bosanski Šamac, pored svojih susjeda, dobije pisani spomenik onoga nekadašnjeg.

Radoznalost će vući ovoj knjizi mnoge potomke porodica porijeklom iz Bosanskog Šamca, da se pokušaju pronaći, malo razmrsiti teško uhvatljive linije genealogije koja je tako malo poznata našem svijetu, i na žalost, svedena na usmena predanja starijih kojih je sve manje. Tu je istovremeno i izvor teze da su lokalne osobenosti, koje se izražavaju na razne i brojne načine i mogu da budu više nego jasno uočljive, ali ponekad nedovoljno reljefno izražene, onaj motivirajući faktor pisanja lokalnih historija, a kada je ovaj grad u pitanju onda treba podvući da je autor u koncepciji sadržaja uočio ono što u odnosu lokalne historije Bosanskog Šamca i velike opšte historije preteže da se knjiga ne završava provincijalnim okvirima koji je ograničavaju i u njenom sadržaju i u njenoj praktičnoj upotrebi, svedenu samo na one koji traže svoje korijene i ponekog usputnog ljubitelja knjige. Za historiju migracija i urbanizacije, kao dvije velike historiografske teme kao i dva historijska procesa dugog trajanja, nije svejedno naseljavanje muslimanskog stanovništva preko Drine i osnivanje novih gradova u Bosni kao direktnoj posljedici priliva novog stanovništva krajem osmanskog perioda, koji svojim osobenostima nastanka, strukture i razvoja ne potvrđuju uobičajena poimanja mnogih da je taj proces urbanizacije čijih smo posljedica svjedoci i uživaoci i mi danas, započeo i uglavnom završen tokom i po dolasku Osmanlija u naše krajeve, ne nastavljaajući se na našu srednjovjekovnu urbanu tradiciju. Lokalna historija Bosanskog Šamca, preko ove dvije teme, uranja u opštu historiju kao njen nerazdvojni dio, ali istovremeno sa specifičnim sadržajem sprečava da se ove dvije historije i poistovjećuju brisanjem granica razlikovanja.

U toj priči autor Esad Tihčić je koristio građu različite provinijencije vođen zacrtanom metodologijom pisanja rukopisa i zamišljenim sadržajem buduće knjige koji je, a to je osjetno, s pravom modificirao pod uticajem podataka do kojih je došao. I baš tu, u toj zamišljenoj viziji šta želi reći i ostaviti budućem čitaocu, autor je koncipirao i sadržajne ciljeve rada po kojima se ova knjiga od samoga početka razlikuje od drugih monografija kojima je, kada je bila samo ideja, svakako težila da liči. Autor uvodi čitaoca u historiju jednoga grada prvo ga geografski smještajući u njegove koordinate da se i prostorno budući čitalac, ma odakle bio, može snaći vezujući taj lokalitet za njegove žile kućavice - za rijeke Bosnu i Savu. Te prirodne komunikacije, jer čovjek je nekada daleko lakše plovio nego što se kretao kopnom, a zatim, koristio dolinama kao prirodnim putevima, usmjeravale su i razvoj ljudskih civilizacija na tom tlu, na kome će daleko poslije nastati grad kakvog znamo danas. Prostorno i vremenski proširujući materiju i prevazilazeći koordinate zadate naslovom kroz

kraći presjek rimskog perioda i perioda srednjeg vijeka autor nas uvodi u osmanski period da bi razvijao glavni temu, a to je osnova obrade kasnijih perioda i to na način koji najčešće nedostaje mnogim monografijama koje su, uz dužno poštovanje namjera i truda, njihovi autori posvetili uspomenama na pojedina mjesta iz kojih su potekli, a to je demografska geneza, jer to je u suštini osnova svih događanja u prošlosti pošto čovjek i ljudsko društvo tvore historiju. Nakon uvodne glave koja je predgra događanja koja po demografskim promjenama i smještanju novoga stanovništva predstavljaju osnovu stvaranja Bosanskog Šamca, autor nas upravo putevima kojima su vodile migracije iz Beogradskog pašaluka u Bosnu dovodi do središta zbivanja koje je i tema ove knjige. Mnogo pažnje i truda je posvećeno ovom maglovitom periodu tako malo čak i dotaknutom u našoj opštoj i specijalističkoj literaturi, jer su autori, s obzirom na muke istraživanja i nedostatne podatke, jednostavno bježali od te teme i doticali je onda kada ih savremene države u austrougarskom periodu ili krajem osmanskog perioda u Bosni za vrijeme Topal Osman- paše uvode u statistiku.

Prva glava pod naslovom "Protjerivanje muslimanskog stanovništva iz Srbije i postanak gradskog naselja Bosanski Šamac" sa pod temama: "Događaji koji su uslovlili protjerivanje muslimanskog stanovništva iz Srbije", "Kratki podaci o historijatu Užica, Sokola i Šapca do doseljavanja muslimana", "Izbor mjesta naseljavanja muslimanskog stanovništva iz zapadne Srbije", "Procjena vrijednosti imanja užičkih muslimana" i "Škole koje su doseljenici mogli pohađati u novom kraju", iscrpljuje sve podatke do kojih je autor mogao doći da bi objasnio korijene, etničko porijeklo stanovništva koje je kao domaće stanovništvo druge religije i kulturno povijesne orbite okrenute prema Istanbulu bilo nepoželjno u nacionalnoj srpskoj državi koja se osnivala i širila na ideološkim zasadama čiste i netolerantne nacionalne države. Iseljavanje nije bilo samo traumatično za građane vezane za svoje gradove u kojima su njihovi preci stoljećima živjeli, to je bio tragičan trenutak koji je značio ne samo biti dio nekog međunarodnog ugovora i nagodbe, Kanlidžijskog protokola, odnosno, kao dio Pariškog sporazuma iz 1856. godine, kojim je obilježena ta faza "Istočnog pitanja", pri čemu su muslimani iz Srbije bili dio sporazuma i jedna od indirektnih, posrednih, sekundarnih posljedica rata u kome nisu ni učestvovali. Sudbine ljudi svedenih na paragrafe ugovora koji su bili vrhunac težnje da se dobije zemlja i prazni gradovi značila je ne samo prisilno napuštanje rodne grude onih koji su do tada fizički i duhovno ispunjavali te gradove, nego faktički i gubitak svega onoga što su njihove porodice stekle, a često i gubitak glave izložene bolestima i tegobama svih vrsta koje prate ovakve procese prisilnog pomjeranja stanovništva. Zanimljivo je da Esad Tihiić vraća čitaoca i na tu postojbinu kratkim podacima o njoj da bi nam predočavanjem i takvih crtica omogućio komparaciju kako je tom stanovništvu bilo, u čemu i gdje i kako je živjelo prije nego što se moralo pomjeriti i naseliti

tamo, na mjestu koje su nam i ostavili kao današnji grad Bosanski Šamac, i za šta su vezane njegove dugogodišnje uspomene, običaji i mnogo toga što se u sve manjim tragovima, kako je vrijeme prolazilo, osjećalo u životu i načinu života ovoga gradskog stanovništva kojem su i nove prilike dale šansu da nastavi tu strukturalnu formu ne okrećući ga agrarizaciji.

Autor predočava vrlo plastično i bez patetičnih dodataka koji nisu ni potrebni da bi se sagledala sva muka doseljenog stanovništva u nove krajeve, gradskog stanovništva određenog nivoa u navikama i kulturi življenja, podređenog naredbama osmanske vlasti o mjestima naseljavanja, pri čemu na žalbe doseljenog stanovništva više razumijevanja ima daleka stambolska vlast nego lokalna, namećući čitaocu kao posmatraču donedavnih izbjegličkih kolona po Bosni i Hercegovini za vrijeme agresije 1992-1995. godine, poređenja i zaključke da su sve izbjeglice iste i da njihov tretman nigdje i nikada nije jednostavan ni dovoljno ljudski da bi im se, makar djelimično, nadoknadilo ono što su izgubili ne svojom voljom.

Kao posljedica toga naseljavanja na stalno stanište rođen je grad koji se razlikovao od ostalih bosanskih gradova koji su listom nastali po osmanskim osvajanjima Bosne i čak još dok je osvajanje trajalo, a to je grad Gornja Azizija (Bosanski Šamac) koji nije samo mlad po godinama nego i drugačiji po urbanističkom rješenju od gradova nastalih od sredine 15. stoljeća kao tipični osmanski gradovi po svojoj urbanističkoj i ekonomsko socijalnoj strukturi, te ciljevima zbog kojih su podizani. Vrlo je važna i analiza zašto je baš na tom vlažnom i sklonom poplavama, neugodnom mjestu za stanovanje podignuto naselje, pri čemu autor vješto ubacuje tu činjenicu u širi kontekst problema bosanske granice, pokazujući još jedanput da su viši interesi bili presudni, a da su se ljudske sudbine tome prilagođavale, čuvajući dugo tradiciju i uspomene na staru postojbinu, (ženidbeni običaji, pjesme, kolo oro itd.), uklapajući se u multikonfesionalne odnose Bosne koji i sa crticama slikovito opisuju bosanski duh gradskih naselja.

Bosanski Šamac u austrougarskom periodu kao grad koji od pograničnog mjesta dolazi u potpuno novi geopolitički položaj nakon 1878. godine je mikro isječak historije gradova tog perioda koji se mijenja oslonjen na svoju tradiciju i u skladu sa ciljevima nove vlasti i dubokim ekonomsko socijalnim promjenama koje su zahvatile svaki grad u Bosni i Hercegovini, ne brzo i revolucionarno nego polako u sasvim novim tokovima u životu gradova. Te promjene su najočitije u demografskom razvoju i prikazu vjerskih, etničkih i socijalnih struktura. Autor glavnu temu *Bosanski Šamac u vrijeme austrougarske vladavine (1878-1918)*, razvija kroz nekoliko podtema koje su najkarakterističnije za dati period i grad u njemu: "Ulazak austrougarske vojske u Bosnu i Hercegovinu", "Teritorijalna podjela i stanovništvo", "Privredna djelatnost, sudstvo, zdravstvo, prosvjeta", "Vjerske i političke prilike", "Vojna organi-

zacija i učešće Šamčana u Prvom svjetskom ratu”.

Prateći svoju osnovnu zamišljenu nit priče o gradu, autor stavlja ljude, stanovnike u prvi plan i kroz demografske promjene koje obilježavaju ovaj period izražene i u naseljavanju stranaca, uglavnom sa teritorija Monarhije, odnosno susjedne Hrvatske. Sticanje statusa grada i formiranje gradskog vijeća 1889. godine, samo četvrt vijeka od njegovog stvaranja, dovoljno govori o sredini koju je austrougarska vlast, iako neprincipijelnog stava u definiranju gradskih opština ali ipak sa uvijek diferenciranim i jasno određenim urbanim razvojem, kao i socijalno-ekonomskom strukturom i vojno-upravnim položajem, prepoznala kao gradsku sredinu dovoljno razvijenu da može podnijeti terete organizovane gradske opštine, teritorijalne i upravne strukture koja je pretpostavljala i određene finansijske žrtve njenih stanovnika za onaj kvalitet života koji im je pružala .

Treća glava knjige koja se odnosi na period od 1918-1941. godine i koji se poklapa sa postojanjem Kraljevine SHS/Jugoslavije, metodološki je urađena na istom principu kao i prethodna glava, opšti uvod koji postavlja koordinate državno-pravnog okvira kao i društveno-političkog i ekonomskog sistema u čijim se okvirima nalazi i razvija jedan bosanski grad kao što je Bosanski Šamac. Opšta mjesta su neophodna i autor je vrlo dobro uočio da je princip od opšteg ka posebnom neophodan, jer grad ne živi i ne razvija se sam za sebe. Bosanski Šamac je dio opštih zbivanja, na njega zrače i on zrači, što nam pružaju izvanredne dionice onoga posebnog koje današnjem čitaocu približavaju i atmosferu grada kakav je nekada bio, od trgovine vezane za svoju agrarnu okolinu, što je inače osobenost bosanskohercegovačkih gradova izrazito povezanih sa svojim okolišem, do kafanica i društvenog života grada, odjeće, mode, što sve skupa približava današnjem čovjeku na jedan vrlo lijep dokumentaristički način, nekadašnji urbani život bosanskog grada na dvije rijeke. Talenat autora se najviše i osjeća baš na ovim deskripcionim dionicama koje se odnose na život ljudi u gradu sa svim detaljima; od imena ljudi, jer tvorci događanja su ipak konkretni ljudi sa imenom i prezimenom, do načina oblačenja i hrane koju su konzumirali, komunalnih službi i kako su dolazili do vode za piće, pa do pozorišnih komada u čijem su izvođenju uživali, škola koje su pohađali, i sve one osobenosti jedne urbane, multinacionalne, bosanske sredine, koje i budućim istraživačima koji se budu okrenuli historiji svakodnevnice mogu poslužiti kao nezaobilazan prilog.

O periodu Drugog svjetskog rata i načinu kako je prezentovan u knjizi autor se već prije svojim radovima osvjedočio kao vrstan poznavalac ovoga perioda, ne samo da je u njemu aktivno učestvovao, nego u onoj subjektivnoj dilemi homo duplexa, učesnika sa vlastitim proživljavanjem događaja i historičara koji se oslanja na ono što je pohranjeno u historijskoj građi, istraživač je prevagnuo. Francuski humanista Žan Boden, pisac djela “Metoda za lako razumijevanje historija”, smatrao je da je hi-

storija kao magistra vitae izuzetno korisna, pod uvjetom da se prošla djela, koja utiču ne samo na sadašnjost nego i na budućnost, sistematski spoznaju. U duhu te misli može se zaključiti da je knjiga autora Esada Tihica pitka i lagana za čitanje, metodološki drugačija nego mnoge monografije koje se bave prošlošću naših gradova, faktografski puna ali ne dosadna i opterećujuća, a s druge strane i važna i nezaobilazna baza podataka istraživačima gradova kao i inače historije Bosne i Hercegovine, njene mikrohistorije i historije velikih tema. Bez pretenzija da bude historiografska monografija jer joj nedostaje analiza, ova knjiga je slikovita i zanimljiva priča o jednom gradu kao rezultatu u naporima ljudi koji su daleke 1863. godine, kada je izgledalo da su gotovo sve izgubili osim želje i volje da nastave ondje gdje su ih prekinuli, izgradili novi život u nekoj novoj sredini spajajući običajima i uspomnama i ono prije i ono poslije. Zato se vraćamo na misao pomenutog francuskog humaniste da je puna spoznaja onoga što je bilo i kako je bilo svakako pragmatična strana historije kao učiteljice, a to nam svakako omogućava i ova knjiga čitanjem njenih redova i gledanjem njenih slika. ■

Seka Brkljača

Dr. Mustafa Memić, *Pojave prozelitizma u plavsko-gusinjskom kraju 1913. i 1919. godine*, Sarajevo : Autor, 2004. godine, str. 239.

Dr. Mustafa Memić je autor nekoliko knjiga iz oblasti historije Bosne i Hercegovine, iz vremena kada njene granice nisu bile omeđene današnjim geografskim prostorom. Ustvari, on se bavio u svim svojim naučno-istraživačkim djelima sudbinom Bošnjaka u okviru političkih sistema koji su se smjenjivali na prostoru Sandžaka, nakon što je on isključen iz upravnog i političkog sistema Osmanske države. Tragična sudbina Bošnjaka koju oni preživljavaju u okviru političkih sistema u Srbiji, Crnoj Gori, Kraljevini SHS i socijalističkoj Jugoslaviji, predmet je izučavanja svih njegovih djela. Ono što ih karakteriše je naglašeni optimizam u bolje sutra, iako historijska kretanja do današnjih dana ne govore tome u prilog.

U prvom dijelu knjige dr. Mustafa Memić govori o genocidu i nasilnom pokrštanju Bošnjaka i Albanaca u Plavu i Gusinju 1913. i 1919. godine koji su izvodili Crnogorci sistematski, sa ciljem da starosjedioce istrijebe iz ovih prostora. O ovoj smišljenoj stravičnoj akciji nije se ni progovaralo sve do 2003. godine, do pojave